

MUHZIR

Bunlardan başka Yeniçeri Ocağı'nda görev yapan muhzır ağa, Yeniçeri Ocağı'nın Dîvân-ı Hümâyun'da ve Bâbiâli'deki işlerini takip eden yüksek rütbeli yeniçeri kumandanı idi. Bu görev Yavuz Sultan Selim devrinde ihdas edilmiştir. Muhzır ağa, Yeniçeri Ocağı'nda bölük numarası sabit olmayan ve "muhzır ağa ortası" denilen bir ortaya komanda etmekteydi. XVII. yüzyılda zaman zaman 26, 27 ve 34. bölükler, XVIII. yüzyılda 28. bölük muhzır ağa bölüğü olmuştur. Bu orta 201 yeniçeriden oluşuyordu (Ahmed Cevad, I, 85). Rütbesi, ağa bölüklerinin en yükseği olan kul kethüdâsı, kethüdâ bey ve başçavuştan sonra geliyordu. Yeniçeri ağası karşısında ata binme ve sarı çizme giyme izni sadece bunlara verilmişti. Muhzır ağalar terfi ettiğinde XVI ve XVII. yüzyıllarda hasekiliğe getirilirken (Hezârfen Hüseyin Efendi, s. 146) daha sonraları dereceleri hasekileri geçmiş ve turnacıbaşılığa yükselmeye başlamışlardı; kıdemli ve yaşlı olanları ise samsoncubaşı olurdu.

Muhzır ağanın başlıca görevi, bütün yeniçerilerin Dîvân-ı Hümâyun ve Bâbiâli'deki resmî işlerini takip etmektir. Bâbiâli'de yapılan toplantılara yeniçeri ağasının katılmaması durumunda ocakla ilgili işler hakkında Ağakapısı'na giderek yeniçeri ağasına bilgi verirdi. Yeniçeriler için eyalet ve kazalara, yine yeniçeriler ve ocakla ilgili yeniçeri ağasına hitâben divandan çıkmış hükümleri yerine ulaştırırdı. Davası olan yeniçerileri sadrazamın huzuruna getirmek, İstanbul'da suç işlemiş yeniçerileri tutuklamak, bunları sadrazamın isteğiyle Bâbiâli'de cezalandırmak veya cezalandırılmak üzere bölüklerine teslim etmek gibi işler görürdü. Yeniçeri kanununa göre yeniçerileri kendi zâbitlerinden başkası cezalandıramazdı (*Teşrihât-ı Kadîme*, s. 90-91); ancak muhzır ağanın rütbesi diğer orta zâbitlerine nazaran yüksek olduğundan onun cezalandırmasında da bir sakınca yoktu. Muhzır ağanın emrinde başkapı kethüdâsına bağlı altmış yeniçeriden oluşan bir kuvvet sadrazamın korumalığını yapar, divanda veya Bâbiâli'de sadrazam tarafından verilen hükümleri yerine getirirdi. Sadrazam esnafı tefişe çıktığı zaman muhzır ağa süpürgesiyle sadrazamın sağ üzengisi önünde, muhzırlar üsküfleriyle arkada esnafı cezalandırılmada kullanılan aletleri taşıyarak yürürlerdi. Bu sırada esnafa verilen cezalar bunlar tarafından uygulanırdı (Tevkîf Abdurrahman Paşa, s. 542). Muhzır ağa bölüğündeki yeniçerilerin bir kısmı, haseki ağa bölüğüyle birlikte üç tuğlu vezir rüt-

besindeki vezirlerin kapısında muhzırlık yapardı.

Muhzır ağanın yazı işlerini bir kâtip yürütmekteydi (BA, MD, nr V, hk. 4, 172; nr. XII, hk. 101, 149). Bu kâtip, muhzır ağa adına Dîvân-ı Hümâyun'da ve Bâbiâli'de Yeniçeri Ocağı ve yeniçerilerin kitâbet işleriyle uğraşır, dairelerdeki resmî işlerini takip ederdi. Bâbiâli'de Sadâret Kethüdâsı Dairesi'ne bağlı bir büro tahsis edilmişti (Doğan, s. 74). Muhzır ağa sadrazam sefere çıktığında onunla birlikte sefere katılır, merkezdeki sadâret kaymakamının yanına da muhzır ağa vekili tayin edilirdi (*Taylesanizâde*, s. 279). Yeniçeri Ocağı'nın ilgasıyla muhzır ağalık kaldırılmış, yerine tomruk ağalığı ihdas edilmiş, maiyetindeki muhzırlara da "kavas" adı verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. III, hk. 636, 637; nr. IV, s. 56; nr. V, hk. 4, 172, 214, 223, 282, 1225, 1783; nr. XII, hk. 101, 149; nr. LI, hk. 261; nr. LXVII, s. 324; nr. CVI, s. 106; *Sultan'ın Emir Defteri: 51 Numaralı Mühümme Defteri* (haz. Hikmet Ülker), İstanbul 2003, s. 73, 88, 135-136, 151; *Tevkî Abdurrahman Paşa, Kânunnâme (MTM, 1/3 [1331])*, s. 542; *Hezârfen Hüseyin Efendi, Telhisü'l-beyân fi Kavânin-i Âli Osmân* (haz. Sevim İlgürel), Ankara 1998, s. 146, 202, 204; *Taylesanizâde Hâfiz Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı* (haz. Feridun M. Emecen), İstanbul 2003, I, 107, 180, 190, 267, 279; *Ahmed Cevad, Tarih-i Askerî-i Osmânî*, İstanbul 1297, I, 42, 85; *Teşrihât-ı Kadîme*, s. 71, 82, 90-91; *Uzunçarşılı, Kapukulu Ocakları*, I, 208-211; II, 144; a.mlf., *İlmiye Teşkilâtı*, s. 90, 111, 155, 158, 257, 259; *Yücel Özkaya, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985, s. 223-225, 226-227; *Ahmet Akgündüz, Şer'îye Sicilleri: Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, İstanbul 1988, I, 72-73; a.mlf., *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1991-93, III, 108, 173; VI, 488; İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Ankara 1994, s. 64-65; *Muzaffer Doğan, Sadâret Kethüdâlığı: 1730-1836* (doktora tezi, 1995), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 74; *Tuncer Baykara, Osmanlı Taşra Teşkilâtında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Ankara 1990, s. 14-15, 205, 211, 212; P. G. İnciyan, "XVIII. Asrın Sonunda Osmanlı Devleti" (trc. O. Bogosyan), *Hayat Tarih Mecmuası*, I/4, İstanbul 1965, s. 67; I/9 (1965), s. 37-38; I/12 (1966), s. 67; *Pakalın*, II, 572-573; *Fahrettin Atar, "Mahkeme"*, *DİA*, XXVII, 340.



RECEP AHISKALI

MUİD

(المعيد)

Mübdî'in mukabili olarak kullanılan Allah'ın isimlerinden biri

(bk. MÜBDÎ).

MUİD

(المعيد)

Medreselerde

müdris yardımcısına verilen ad.

Sözlükte "tekrarlayan" anlamına gelen müid kelimesi, medreselerde müdrisin verdiği dersi arkadaşlarına tekrar eden ve müdrise yardımcı olan öğretim elemanıdır. Müidlik görevi îade terimiyle ifade edilirdi. Müid kelimesine yukarıdaki anlamda V. (XI.) yüzyıl öncesi kaynaklarında rastlanmaması, bu mesleğin Nizâmiye medreselerinin kurulmasıyla ortaya çıktığı şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak geleneğin kaynağını Hz. Peygamber dönemine kadar götürülenler vardır. Rivayete göre Resûl-i Ekrem ders halkasından kalktıktan sonra aştaptan bazılarını Abdullah b. Revâha'nın etrafında toplanır, Resûlullah'ın öğrettiği şekilde beraberce zikrederlerdi; Abdullah da onlarla dinî konuları müzakere ederdi (krş. *Müsned*, I, 230; II, 132; III, 265; *Heysemî*, X, 76; *Abdülhay el-Kettânî*, III, 42). Medrese öncesinde mescidlerde, dârüssünne veya dârülhadislerdeki imlâ meclislerinde, "miâd" da denilen hadis derslerinde aslında kendisi de hadis talebesi olan ve hocanın söylediklerini o anda tekrarlayan "müstemlî" adlı yardımcı elemanlar vardı. Fakat bunlar daha çok hocanın sesini duyurabilmek için tekrar ederlerdi. Esasen çok kalabalık olmayan fıkıh meclislerinde görev yapan müid ise ders sırasında hocayla beraber oturur, ders bittikten sonra diğer öğrencilere dersi tekrarlardı. Müidler genellikle diğerlerine göre daha ileri seviyede olan öğrencilerden seçilirdi. Ancak mezun olmuş bir öğrenci veya kürsüsü bulunmayan bir fıkıh âlimi de bu göreve tayin edilebilirdi. Müdris en zeki, en kabiliyetli ve çalışkan öğrencisini müid seçerdi. Müidler mezun olduktan sonra iyice olgunlaşmadan ve hocası görevi bırakmadan kürsü işgal etmesi ilim geleneğine aykırı sayılırdı. Hoca tayin edilmediği dönemlerde ise müidler de ders vermiştir. Nitekim daha önce müdrislik görevinde bulunanlar da müidlik yapabiliyordu. Fakat müdris sıfatı ile ders veren müidler onların aldığı maaşı alamazdı.

Medreselerde genellikle her hocanın bir veya iki müidi olurdu. Müstansırıyye Medresesi'nde ise dört mezhep müdrisinden her birinin dörder müidi vardı. Bağdat'ı ziyareti esnasında bir derse katılan İbn Battûta, müdrisinden ders sırasında sağında ve

solunda yer alan müidlerden ve hocanın kıyafetinden söz etmektedir. Burada ayrıca müidlik görevi yanında dârüssünne veya dârülhadis bölümünde hadis şeyhlerinin “kâriü'l-hadis” denilen yardımcıları vardı. Bunlar daha sonra meşihat makamına yükseldi. Eyyübiler döneminde müidlik önemli bir mevki haline gelmiştir. Nâsiriyye ve Salâhiyye medreselerinde her müderrisin iki müidi bulunmaktaydı.

Müidlerin aldığı maaş görevlerinin önemli ve zamanın iktisadî şartlarına bağlı olarak değişmektedir. Müstansiriyye vakfiyesine göre fıkıh medresesi müidlerinin aylığı 3 dinardır. Bunun yanında günlük yiyecek ihtiyaçları karşılanmaktadır. Otuz kadar yetim çocuğun okuduğu dârülkur'ân hocasına (şeyh mukrî) yardımcı olan müidin maaşı aylık 1 dinar 20 kırıttır. Konya'da bulunan İplikçi (Altun-aba) Medresesi'nin 598 (1202) tarihli vakfiyesine göre müidin yıllık ücreti 240 dinardır (DİA, XXVIII, 326).

Osmanlı medrese sisteminde de müid aynı anlamda kullanılmıştır. Fâtih Sultan Mehmed'in yaptırdığı Sahn-ı Semân medreselerinin her birinde birer müid bulunuyordu. Fâtih'in vakfiyesinde müidlerin kabiliyetli öğrenciler arasında seçileceği, akranı içinde iyi yetişmiş ve mâhir olanların müid olabileceği, bunlara günlük 5'er akçe verileceği kaydedilmektedir. Müidler, sadece müderrisin okuttuğu derslerin tekrarı ve müzakeresiyle değil aynı zamanda talebenin gözetimiyle de ilgileniyordu. Şeyhülislâmlar, vakfiyesi gereği aynı zamanda Beyazıt Medresesi müderrisliği yaptıklarından altı ayda bir defa medrese müdine ve “muzaf” denilen müid yardımcısına na mülâzemet verirlerdi. Bu sistem XVIII. yüzyılda yeniden düzenlenmiştir. Doğrudan hocaya bağlı olan müidler müderrislik yolunda en kuvvetli adaylardı. Nitekim vefat eden, görevi değişen veya başka bir medreseye tayin edilen müderrisin, ellerinde beratları bulunan müidlerinin mülâzemetine kaydedileceği kanunnâmelerinde belirtilmiştir. Fakat bu sistemde zamanla aksamalar olmuştur. XVII. yüzyıl başlarında Koçi Bey, 1005 (1596-97) yılına gelinceye kadar Sahn-ı Semân müidlerinin müderrisler kadar itibarlı sayıldığını, medreselerde uzun süre ilimle meşgul olmadıkça mülâzım yazılmadıklarını söyler ve artık bu kuralın bozulduğunu bildirir (Risâle, s. 34). Ancak XVII. yüzyıldan önce de bu sistemde önemli problemler olduğuna dair kayıtlara rastlanmaktadır. Meselâ 963'te (1556) Edirne'de Üç Şerefeli Medrese'nin müderrisi vefat edince müi-

di Muhyiddin Efendi'nin mülâzım olmasını Kanûni Sultan Süleyman'ın oğlu Bayezid rica etmiş ve tayin şartlarına uygun olmamasına rağmen bu istek yerine getirilmiştir. Ulemâ mesleğini düzenlemek için yapılan ıslahatlar sebebiyle çıkarılan emirlerde müderrisliğe geçiş şartları belirtilirken müidlik üzerinde de önemle durulmuştur. Müidlik, II. Meşrutiyet'in ardından idâdî programlarının genişletilmesiyle oluşturulan sultânilerde hemen hemen aynı vazifeyi görmek üzere ihdas edilmişse de daha sonra kaldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsne'd, I, 230; II, 132; III, 265; İbn Abdülber en-Nemerî, *Câmi'ü beyâni'l-İlm* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Medine 1388/1968, I, 50; Sem'ânî, *Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstımlâ'* (nşr. M. Weisweiler), Beyrut 1401/1981, s. 84-108; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, V, 171; IX, 68; İmâdüddin el-İsfahânî, *Târîhu devleti Âl-i Selcûk*, Kahire 1900, s. 33, 57; İbnü'l-Müstevfî, *Târîhu Erbil* (nşr. Sâmî es-Sakkâr), Bağdad 1980, I, 237; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 5; III, 219; VII, 86-87; *el-Havâdisü'l-câmi'a* (nşr. Mustafa Cevâd), Bağdad 1351/1932, s. 55, 57, 58, 346, 445, 449, 456; Bedreddin İbn Cemâa, *Tezkiretü's-sâmi' ve'l-mütekellim fi edebi'l-âlim ve'l-müte'allim* (nşr. Seyyid Muhammed Hâşim en-Nedvî), Haydarâbâd 1354, s. 15; İbn Battûtâ, *er-Rihle*, Paris 1938, I, 141-142; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), V, 41, 226; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 616; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, Kahire-Beyrut 1407, X, 76; Semhüdü, *Vefâ'ü'l-vefâ' bi-hâbârî dâri'l-Muṣṭafâ*, Beyrut 1968, II, 440, 445; Abdülkâdir b. Şeyh b. Abdullah el-Ayderûsî, *en-Nürü's-sâfir*, Bağdad 1934, s. 99, 135-136; Koçi Bey, *Risâle* (Aksüt), s. 34; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtübü'l-idâriyye* (Özel), III, 42; Ahmed Şelebî, *Târîhu't-terbiyeyi'l-İslâmiyye*, Beyrut 1954, s. 237-241; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 7-8, 66, 69, 79, 244, 247, 275; A. Bailey – S. Reit, *Universal History of the World, the west in the Middle Ages*, New York 1966, VI, 491; Nâci Ma'rûf, *Târîhu 'ulemâ'l-Müstansiriyye*, Kahire 1396/1976, I, 144 vd., 218, 219, 258; G. Makdisi, *The Rise of Colleges: Institutions of Learning in Islam and the West*, Edinburgh 1981, s. 103, 127, 173, 192-195, 213, 214; Sâmî es-Sakkâr, “Lemha 'an nüṣû'i'l-hareketi'l-İlmiyye fi'l-Hicâz fi şadri'l-İslâm”, *en-Nedvetü'l-âlemiyetü's-şâliṣe li-dirâsâti târihi'l-Cezireti'l-'Arabiyye*, Riyad 1982, III/2, s. 35-93; a.mlf., “el-Medresetü'l-Müstansiriyye”, *el-'Uṣûr*, II/2, Riyad 1987, s. 25-45; Hisham Nashabe, *Muslim educational Institutions*, Beirut 1989, s. 110, 156 vd.; Pakalın, II, 573; Nebi Bozkurt, “Medrese”, *DİA*, XXVIII, 326.



SÂMİ ES-SAKKÂR

MUİD AHMED EFENDİ

(ö. 1057/1647)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Yûsuf adlı bir kişinin oğludur. Biyografisini veren kaynakların çoğunda Tokat'a bağlı Kazova'da doğduğu belirtilirse de bu bilgi Şeyhî'de yer alan, “Vilâyet-i Anadolu'-

da Kazdağı nahiyesinde zâhir ve nümâyan olduğu” ifadesinin yanlış anlaşılmasından kaynaklanmıştır. Kazdağı bölgesi Tokat'ın Kazova'sı olmayıp Batı Anadolu'da Edremit körfezinin kuzeyinde bulunur. Tahsil için İstanbul'a giden Ahmed Efendi, Kınalızâde Fehmi Mehmed Efendi'den ders aldı. Ali Paşa-yı Cedîd (Semiz Ali Paşa) Medresesi'nde onun müidi olduğu için bu lakapla anıldı. Cemâziyelâhir 1003'te (Şubat 1595) Kınalızâde'den mülâzemet aldı ve müderrisliğe başladı. 40 akçe medreseden mâzul olduktan sonra sırasıyla Şevval 1021'de (Aralık 1612) Topkapı'da sur içinde Ahmed Paşa Medresesi'ne, Cemâziyelevvel 1023'te (Haziran 1614) Mahmud Paşa Medresesi'ne, Zilhicce 1027'de (Kasım-Aralık 1618) Gazanfer Ağa Medresesi'ne, Rebü'lâhir 1029'da (Mart 1620) Sahn-ı Semân medreselerinden birine, Şâban 1031'de (Haziran 1622) Haseki Sultan Medresesi'ne, Receb 1032'de (Mayıs 1623) Yavuz Sultan Selim (Sultan Selim-i Kadîm) Medresesi'ne, Cemâziyelâhir 1033'te (Nisan 1624) Süleymaniye medreselerinden birine, Cemâziyelâhir 1034'te (Mart - Nisan 1625) Süleymaniye Dârülhadisi'ne tayin edildi.

Ardından kadılığa geçti ve Cemâziyelâhir 1035'te (Mart 1626) Şam kadısı oldu. Zilkade 1036'da (Temmuz-Ağustos 1627) azledildi. Safer 1039'da (Eylül-Ekim 1629) Kahire kadılığına gönderildi ve Receb 1040'a (Şubat 1631) kadar görev yaptı. Buradaki kadılığı sırasında daha sonra sadrazam olan Sultanzâde Mehmed Paşa ile dostluk

Fatih'te Müid Ahmed Efendi Medresesi'nin kalıntıları

